

1844 TASHİH-İ SİKKE SONRASINDA PARA DÜZENİ VE KALPAZANLIK MONETARY SYSTEM AND FORGERY AFTER REGULATION OF MONEY DATED 1844

Figen TAŞKIN¹

Özet

1844 yılında yapılan tashih-i sikke düzenlemesi Osmanlı Devleti'nin para sorunlarını halledebilmesi ve kalpazanlığın önüne geçilmesi için atılan önemli bir adımdı. Savaş dönemi her devlet açısından siyasi, toplumsal ve ekonomik sıkıntıların yoğun olduğu bir dönemdir. Osmanlı Devleti de Kırım Savaşı döneminde ekonomik ve mali sıkıntılar yaşadığı için kurmak istediği para düzenini istikrarlı bir şekilde sürdüremedi. Para düzeninin bozulmasından yararlanan kalpazanlar oldu. Devletin mali sorunları çözmek için 1840 yılında çıkarttığı kaimeleri mecbur kalıp yeniden çıkartmasından faydalanan kalpazanlar devletin senyoraj gelirine el koydu. Kalpazanlar, bu dönemde sahte kaime çıkarttı veya var olan kaimeler üzerinde oynamalar yaptı. Kalpazanların bu faaliyetleri emisyonun artmasına ve dolayısıyla enflasyonu da tetikledi. Ayrıca bu dönemde Osmanlı Devleti sahte kaimelerin yanı sıra ayarı bozuk yabancı metal paraların ve sahte paraların yarattığı sorunlarla da uğraşmak zorunda kaldı. Çalışmada devletin bu sorunları çözme yöntemi ve kalpazanların bu faaliyetlerinin yarattığı sorunları ele alındı.

Anahtar kelimeler: Kalpazan, Kağıt para, Kaime, Tuğra Hakkı (Senyoraj geliri), Sikke, Tağşiş.

Abstract

“Coin regulation”, coded in 1844 was an important step to prevent the forgery and monetary problems of the Ottoman State. The emergency of war was a critical turn out point of fiscal, politic and social problems according to every states. Ottoman State failed to regulate continuously the devised monetary system due to the fiscal problems, emerged by the war of Crimea. These who benefit the failure of the devised monetary system were forgerers. When the state was forced being decided to re-issue the ex-currency “kaima” (Paper Money), released first in 1840 in order to overwhelm the financial handicaps, the forgerers benefited from the circumstances by intruding the forge paper manies in to the market and hindering the state from the revenue of state right of newly issued currency. Forgerers in this circumstance of financial catastrophe were either forged the already existed paper manies or relied brand new forge monies to the market. Their forgery caused the abundancy of the paper manies in the market and accelerate the market prices resulting with high inflation. Besides the Ottoman State had already coped with the foreign ruined coins and forged foreign paper manies when the newly intruded forge Ottoman paper manies entered the market. In this study the mythods of the state solving the forgery and the ultimate results of menace, caused by the forgery were intruded.

Keywords : Forger, Banknote, Kaime, Revenue of Seniorage, Sikke, Regulation of Money.

¹ Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Ünye İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü. figentaskin@odu.edu.tr

Giriş

1844 Tashih-i Sikke düzenlemesinin, Osmanlı Devleti'nin para politikasını biçimlendirmesi açısından önemi büyüktür. Avrupa devletlerinin isteğiyle yapılan bu düzenlemenin para politikasını istikrarlı bir şekilde sürdürmesine olumlu etkileri olacağı düşünüldüğü gibi kalpazanlığa da son vermesi bekleniyordu. Çalışmada söz konusu düzenlemenin arkasından gelen Kırım Savaşı'nın yarattığı ekonomik ve mali sıkıntılar karşısında devletin durumu ele alındı. Dolayısıyla çalışmada Kırım Savaşı'nda devletin düzenlemeyi istikrarlı bir şekilde sürdürememesinin kalpazanlık üzerindeki etkisi ele alındı.

Kalpazanların en rahat çalışabildiği dönem, devletin piyasaya müdahale etmekte zorlandığı savaş dönemidir². Bununla birlikte madeni paranın yanında kolaylıkla kopya edilebilen kâğıt paraların basıldığı Kırım Savaşı zamanında devletin kalpazanlarla mücadelesi zorlu olmuştur. Çalışmada kalpazanlık meselesi Osmanlı Devleti'nin para politikası ve bu politikasını uygulayabilme olanaklarıyla birlikte değerlendirildi.

Devletin Para Basma Hakkı ve Kalpazanlık

2

Devletin varlığının söz konusu olduğu bütün toplumlarda para basma hakkı ve yetkisi devletlere verilmiştir. Bugün devletin bu hak ve yetkiyi kullanılmasının sınırlandırılması üzerine tartışmalar olsa da genel kabul gören düşünceye göre devlet hala tek yetkili kurumdur.³ Ancak devlet, para basma işini ve para üzerindeki kontrolünü özel kurumlara kendi iradesiyle verebilir. Devletin kendi iradesi dışında veya onun olurluğunu almadan para basan kurum veya kişiler veya başka deyişle *kalpazanlar*, devletin para basma hak ve yetkisini çiğnemiş kabul edilir.

Devletler, kendi parasının taklit edilerek basılmasını ve piyasaya sürülmesini senyoraj gelirinin kaybolması nedeniyle istemez. Senyoraj geliri veya başka deyişle devletin para basma tekeli karşılığında yarattığı satın alma gücü kalpazanlıktan dolayı

² Mehmet Yavuz Eler, Refugees in the basin of the Canik mines: Greek Orthodox from mining to agriculture, *Black Sea History Volume 5 (2015)*, European Social Fund and Thales Project, 2016, pp.185-221.

³ Hasan Atılğan, "Parasal Anayasa", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, No 1, 2009 ISSN: 2146-0817.

olumsuz etkilenmektedir.⁴ Bu nedenle devletler, her dönemde kalpazanlığı önlemeye çalışırken en ağır tedbirleri de almaktan çekinmeyecektir.

Kalpazanlık, madeni paraların içeriğindeki değerli madenlerin miktarını azaltarak değerini artırma, kâğıt paraları ise taklit etme veya üzerinde tahrifat etme şeklinde gerçek paralar üzerinde değişiklik (tağyir) yapılması olarak tanımlanabilir. Sahte para basımını çok eski tarihlere kadar götürmek mümkün olmakla birlikte, bugünkü anlamına yakın olarak ortaya çıkışının, ticaret markalarının ilk kez kullanılmaya başlandığı eski Roma dönemine kadar dayandığı söylenebilir.

Mısır'da 3. yüzyıl ortasına tarihlenen ve günümüze kadar gelen papirüste paraya duyulan güveni kalpazanların bozduğunu yazmaktadır.⁵ İngiltere'de 11. yüzyılda kalpazanlık önlenmesine yönelik düzenleme verilebilecek başka bir örnektir. 1066 yılında Fatih William, İngiltere'nin yönetimini ele geçirdikten sonra ülkede güvenilir bir para sisteminin bulunması için uğraştı. Bir vakayinamede William'ın oğlu I. Henry'nin "*Bütün sikke basanların (kalpazanların) ... sağ ellerinin kesilmesini ve hayalarının burulmasını emrettiğini*"⁶ belirten ifadelerine rastlanmaktadır. Sahte madeni para basımını önlemeye yönelik ilk yasal düzenleme ise İngiltere'de 1215 tarihli ünlü Magna Carta'dan sonra I. Edward'ın hükümdarlığı zamanında yapılmıştır.

Devletin parası doğru olmazsa ve özellikle metal paranın kullanıldığı dönemde altın ve gümüşün değeri devletçe tayin edilip de değerinden fazlaya değişime uğradığında birçok sorun çıkmaktadır. Kalpazanlığın en büyük etkisi piyasaya karşılıksız paranın girmesi neticesinde o devletin sınırları içerisinde veya dışında paranın geçerliliğinin ve alım gücünün düşmesidir. Ayrıca devletin itibarında azaltıp mali gücünü de olumsuz etkilemektedir. Kalpazanlığın en olumsuz sonucu ise piyasaya giren paranın artışı, üretim miktarı oranında artmadığı için enflasyonu körüklemesidir. Bütün bu olumsuz neticeleri istemeyen devletler, kalpazanlığı yasaklamış, yasağı çiğneyenleri cezalandırma yoluna gitmiştir.

⁴ Nazım Öztürk, *Para, Banka, Kredi, Güncellenmiş 2. Bs.*, Ekin Yayınevi: Bursa, 2011; 9786055048709, s. 20.

⁵ Eagleton, Catherine and Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, çev. Fadime Kahya, İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul, 2011; 978-605-360-076-3, s. 63.

⁶ James C. Davis, *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz: İnsanın Öyküsü*, 6. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011; ISBN: 9789944881036, s. 134.

1844 Tashih-i Sikke Öncesi Osmanlı Devleti'nin Para Sistemi ve Osmanlı Parası Üzerinde Oynayan Kalpazanlar

Osmanlı Dönemi yazarlarından Hasan Ferid, "... sikke denilen şey, her devlet kendi tebaasının alışverişinde kimisine birbirini aldatmamak ve gerek ağırlığında ve gerek değerinde bir fesat olmamak için padişah namına olarak damgalanmış altın ve gümüş parçaları ..." ⁷ sözüyle gerçek paranın ne demek olduğunu açıklamıştır. Devletin sınırları içerisinde kullanılan paranın devletin sahibi olan padişahın kabul ettiği ağırlığı ve değeri bilinen para olmak zorunda olduğunu vurgulamak gerekir.

13. yüzyılın sonuna doğru kurulan Osmanlı Devleti, dünya para sistemi metal paraya dayandığı için bunu uygulamaya devam etti. İslam geleneğini izleyen Osmanlı Devleti için sikke (metal para) darbı, hutbe ile birlikte egemenliğin en önemli iki simgesinden biriydi. Çoğu tarih kitaplarına göre her halde ilk Osmanlı sikkesi Sultan Orhan'ın tahta çıkışının üçüncü senesi olan H. 769 (M. 1367/ 1368) yılında Bursa'da darp olunmuştur. Bu sikke bu zamana kadar bütün İslam sikkelerinde kullanılan dirhem ve dinar usulünden büsbütün başka olup dördü bir miskal yani 1,5 örfi dirhem (24 kîrât) ağırlığında olmak üzere gümüş olarak darp ettirilmiş ve ismine eski Türkçede beyaz sikke anlamına gelen akçe denilmiştir.

4

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih Sultan Mehmet zamanında 1478 yılına kadar 184 yıl boyunca hiç altın sikke darp edilmedi. ⁸ Bu dönemde istikrarlı ve güçlü bir para sistemi vardı. Gerektiğinde yabancı altın paralar kullanıldı. Hatta Venedik duka altınlarının üzerine Osmanlı Devleti'nde resmen tedavülüne müsaade olunduğunu gösterir şekilde damga bile vuruldu. Venedik ve Macar duka (Ducat) altınlarına uzmanlar (filori) ⁹ derdi. Osmanlı Devleti, kuruluşundan dört, beş yüzyıl sonrasına kadar kendisi ile en fazla ticari ilişkide bulunan Venedik Cumhuriyeti olduğundan Fatih döneminde Venedik duka altınları esas kabul olunarak altın Osmanlı metal parası darp edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında ekonomik gelişme hızına oranla yeterli gümüş olmadığı için diğer devletlerin gümüş sikkelerinin ülkeye girişi teşvik edilmiş ve kullanılması önlenememiştir. ¹⁰

⁷ Hasan Ferid, *Nukud-i İtibari Mali*, Birinci Kitap: Meskukat, Hukuk Matbaası: İstanbul, 1330, s. 225.

⁸ Hasan Ferid, *Nukud-i İtibari Mali*, s. 200.

⁹ 11. yüzyılda İtalya'da Floransa şehrinde darp edilen altın paranın üzerinde bir zambak çiçeği resmi bulunduğundan bunlara gerek darp yerinden ve gerekse İtalyanca çiçek manasına gelen filore kelimesinden dolayı filori veya filorin ismi verilmişti. Bkz. Hasan Ferid, s. 201.

¹⁰ Niyazi Berkes, *100 soruda Türkiye İktisat Tarihi*, II. Cilt, Gerçek Yayınevi: İstanbul, 1970, s. 134.

1477- 1585 yılları aralığında Osmanlı Devleti mali, siyasi ve ekonomik olarak güçlüydü. Bu dönemde altın, gümüş ve bakır paradan oluşan üçlü para sistemi vardı. İmparatorluk içinde tek altın para kullanılırken gümüş paralar çeşitliydi.¹¹

1585 yılından sonra Osmanlı Devleti'nde siyasal, mali ve ekonomik sorunlardan kaynaklanan parasal istikrarsızlık görüldü. Avrupalıların Amerika kıtasında bulduğu yeni maden yataklarından kaynaklanan fazla değerli maden akışı, dünyada Fiyat Devrimini yarattı. Fiyat devriminin Osmanlı Devleti'ne etkisi Avrupalı tüccarlar yoluyla olmuştur. Avrupalı tüccarlar, Osmanlı'dan buğday gibi gıda maddeleri ve mal üretimleri için hammaddeleri yüksek fiyatlarla satın alması bu maddelerin fiyatlarını içeride de artmasına yol açtı. Osmanlıya giren para Merkantalist anlayışla içeride tutulmaya çalışılmamıştır. Asya'nın içlerinden değişik baharatlar getirilmesi paranın dışarıya gitmesine sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti kendi parasını darp etmesinden itibaren çağdaşı olan diğer devletlerin de zaman zaman karşılaştığı kalpazanlık sorununu halletmek zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti 16. Yüzyılda yaşadığı mali krizi atlatabilmek için belirli yöntemlere başvurdu. Bu yöntemlerin en başında da tağşiş gelmektedir. Tağşiş metal paranın içeriğindeki metalin ağırlığını azaltarak piyasaya para sürmedir. Tağşiş usulü iki şekilde yapılmaktadır. İçindeki metalin azaltılması ya da içeriğini değiştirmeyip nominal değerini artırmak şeklinde tağşişe başvurdu. Paranın tağşiş edilmesi de kalpazanlığı artıran bir etken oldu. Çünkü tağşiş edilen paradan daha düzgün kesilen sahte parayı halkın kullanımına kolaylıkla sokabildi. Devlet de tağşiş ettiği parayı dolaşımda tutamadığı için paradan elde edeceği geliri elde edemedi. Dolayısıyla mali açığını kapatamadı.

Devletlerin mali ve finansal sorunlarının olduğu dönemlerde kalpazanlığın daha sık görüldüğü bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nde para sisteminin yerine oturmadığı veya devletin metal parasının değeriyle çok sık oynadığı zamanlarda kalpazanlar uygun çalışma ortamı bulmaktaydı. Özellikle 17. Yüzyılda Osmanlı'da tağşiş edilen paraların kalpazanlığı artırdığını görmekteyiz.¹²

Sahte paranın tağşiş edilen paraya göre daha cazip olmasından yararlanan sadece Osmanlı tebaası değildir. Osmanlı Devleti'ne yabancı tüccarların 16. Yüzyılda sahte

¹¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 22.

¹² Pamuk, *Paranın Tarihi*, s. 214.

para gönderdiğini ve bunun gerçek paralar karşısında kabul bulunduğunu Danışman Konsül Kröber'in 8 Mart tarihli raporundan öğrendik. Kröber, Domzo'nun Kuruş basımıyla devletler hukuku açısından ilgilendiğini öğreniyoruz. Kröber, "Osmanlı'nın bir dezavantajının söz konusu olmayacağı ve Türk halkının güzel ve temiz baskıları kaba yerli Kuruşlara tercih edeceği" gerçeğini inkâr etmemekle beraber iç hukuk düzenlemelerine ve Moser'in Devletler Hukukunun 4. Bölüm 9. Maddesi 1. Fıkrası temelinde olumsuz bir görüş bildirdi. Raporunda ilk Alman Ceza Kanunu Carolina'ya ve Bad Eyalet hukukuna da atıfta bulunduğu ("kim ki dolandırma amacıyla bir işareti kullanırsa") bir ekte, Halder'in Levanten para basımlarından ve Schlettwein'dan bahsederken Schlettwein'in yalnızca karı düşünüp hukuku göz önünde bulundurmaması nedeniyle, daha önce de sözü geçen Viyana kaynaklı "Methiye"yi çürütmeye gerek görmediğini belirtiyor. Bununla beraber Saray Hazinesi İmparatorluk hukukunun darphanelerde "mal imalatı ve vurgunculuk" yapılamayacağı şeklindeki yasağının yalnızca İmparatorluk parasıyla ilgili olduğunu, Türkiye'deki para sisteminin tam bir intizamsızlık içerisinde bulunduğunu ve Viyana ve Münih'in de Türk parası basıp ihraç ettiğini saptadığını belirtiyor.¹³ Bu raporların içeriğine baktığımızda Osmanlı Devleti'ne metal para göndermenin kârlı bir iş olduğunu ve bu işin Osmanlı Devleti'nin iradesi dışında gelişen bir ticaret olarak görülmektedir.

6

1844 Tashih-i Sikke Kararı

Osmanlı Devleti, 1838 yılında İngiltere ile imzaladığı Balta Limanı Ticaret Anlaşması ve diğer Avrupa devletleriyle yaptığı ticaret anlaşmaları sonrasında uluslararası piyasa ile bütünleşme sürecine girmişti. Bu süreç devletin siyasi yapısını etkilediği gibi mali ve ekonomik yapısının da yeniden düzenlenmesini gerektirdi. Avrupa'dan gelen güçlü para sistemini sağlama yönündeki baskısına uymak zorunda kaldı. 1844 yılında yapılan tashih-i sikke ayarlaması Osmanlı Devleti'nin para sorunlarını halledebilmesi yolunda atılmış önemli bir adımdı. Osmanlı Devleti, bu döneme kadar metal paralarının ayarıyla oynayarak piyasadaki paraları bol tutmaya çalışırken devalüasyonu yaratmış ve enflasyonu da körüklemiştir. Kalpazanlar, bu döneme gelinene kadar rahatça kalp para çıkartıp devletin yarattığı gelirden faydalanabilmiştir.

¹³ Friedrich Wielant, *Badische Münz-un Geldgeschichte*; Verlag G. Braun Karlsruhe, 1955, s. 252

Osmanlı'da 1808-1839 yılları arasında çeşitli ayar ve ağırlıklarda olmak üzere 47 çeşit gümüş para ve çeşitli adlarla basılan altın paralar vardı.¹⁴ Savaşların neden olduğu para talebini karşılamak ve merkezi devleti güçlendirmek amacıyla 1808- 1830 yılları arasında Osmanlı altınında otuz beş, gümüş kuruşta ise otuz yedi kere tağşişe gidilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali kriz, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın İstanbul üzerinde oluşturduğu tehdit karşısında Osmanlı ordusunun başarı şansını azaltmaktaydı. Özellikle II. Mahmut döneminde yaşanan savaşlar, iç isyanlar ve Yeniçeri Ordusu'nun yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin oluşumu için artan mali yük mali krizi artıran olaylardı. En fazla ve en hızlı sikke tağşişinin yapıldığı II. Mahmut döneminden sonra, artık paranın tağşişe tahammülü kalmamıştı.¹⁵ Tağşişin olumsuz yönü ise piyasadaki para hacmini artırarak enflasyonu yükseltmesidir. İstanbul'da tüketici fiyat endeksi, 1826 yılından itibaren yükselmesi durmayıp daha da hızlandı.¹⁶

Osmanlı Devleti idarecileri, metal paranın tağşişinin sonuna gelindiğini gördüğünden iç borçlanma yoluna gitmek zorunda kaldı. Osmanlı ordularına gereken kaynağı bulmak için mali kaynak ve İstanbul'da tedavül aracı olmasını sağlamak için ilk kez kâğıt para ya da başka deyişle *kaime*, Haziran 1840 tarihinde 32.000 kese¹⁷ tutarında çıkarıldı. Altın karşılığı olmayan kaimenin, halk tarafından ilgi görmesi için kaimeyi elinde tutan kişiye faiz geliri kazanacağı taahhüt edildi. Ayrıca Osmanlı hükümeti, kaimenin bütün dünyada kullanıldığına ve ekonomik gelişmenin buna bağlı olduğuna dair fermanların, Takvimi Vekayi ve Ceride-i Havadis gazetelerinde yayınlanmasını sağladı.¹⁸ Kaimenin faiz oranı, %12,5'di. Sekiz yıllığına kullanımda kalacak kaime, nakit para hükmünde olup yurt içinde ve dışında tedavül etmesi ve kaimelerin, aynen akçe gibi varislere de kalması kabul edildi. Kaimelerin faizlerine ise

¹⁴ Pamuk, *Paranın Tarihi*, s. 211.

¹⁵ Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kağıt Para*, Maliye ve Toplum, İletişim Yayıncılık: İstanbul, 2003, s. 39- 40. Ayrıca bkz. Pamuk, *Paranın Tarihi*, s. 204.

¹⁶ Şevket Pamuk, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 16-17.

¹⁷ 1 kese= 500 kuruştur (Bkz. Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kağıt Para (Kaime)*, Türk Tarih Kurumu: Ankara, 1970, s. 1).

¹⁸ Bkz. Haydar Kazgan, *Osmanlı'da Avrupa Finans Kapitali*, Roma Yayınları, 2005; s. 74.

İstanbul gümrüğü malından karşılık gösterildi.¹⁹ Bu birinci tertipten sonra ikinci tertip kaime, 10 Eylül 1840 tarihinde 48.000 kese tutarında çıkarıldı.²⁰

Birinci kaime uygulamasında amaç, her türden ödemelerde mübadele aracı sağlamanın yanı sıra, asıl olarak devletin iyice sıkışan maliyesine tipik bir iç borç senedi rolüyle ek gelir sağlamaktı. Tanzimat reformlarının yerine getirilmesi için bir miktar finansmana ihtiyaç duyuluyordu. Ancak, kaimelerin kupürlerinin büyüklüğü mübadele aracı olmasına uygun olmadığı için değer saklama aracı olarak kullanıldı. Bu yüzden nakit sıkıntısı baş gösterdi. Ayrıca, kaimeler sadece iç piyasada kullanıma dönüktü. Dış ödemelerde, madeni paralar üzerinden poliçeler kullanılıyordu.²¹ Esasında ilk kaimeler alt yapı bakımından hazırlıksız ve hızlı bir şekilde piyasaya çıktığı için son derece basit, taklide müsait ve tedavüle uygun olmayan tuhaf bir şekil ve boyutta imal edilmişti. Bu durum kısa süre içinde kalpazanların dikkatini çekmiş ve kaimeler taklit edilmişti.²²

1844 yılına gelindiğinde, halkın kaimelere alışması ve kaimelerin kabul görmeye başlaması dolayısıyla yeterince güvenin tesis edildiği düşünülüp kaimelerin faiz oranı yarıya indirildi. Bir müddet sonra kolay bir şekilde gerçekleşebilen kalpazanlık sorunu başladı ve yüzyıllarca değerli madeni paralara alışmış halkın aslında bu paralara fazla itibar etmediği anlaşıldı.

Metal paranın çok çeşitli olduğu ve kâğıt paranın çıkarıldığı dönemde para istikrarını sağlamak ve kalp paranın sürümünün hem halka hem de devlete olan zararlarının önüne geçmek amacıyla, Avrupa’da kullanılan *bimetalist* para düzenini sokmaya karar verdi.²³ 1843 yılında altın madeni paraları, 1844 yılında gümüş madeni paraları üreterek uygulamaya soktu. Yeni altın ve gümüş madeni paralar, bir lira eşittir 100 kuruş sabit değerleri üzerinden piyasaya sürüldü.²⁴ “Yeni sikkelerin standartları altın/gümüş oranının 15,09 da sabitlendiğini gösteriyordu.”²⁵ 1844 yılından itibaren tağşiş yönteminin uygulanmasına tamamıyla son verildi.

¹⁹ Bkz. Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkiler*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1996, s. 30.

²⁰ Bkz. a.g.e.

²¹ Tekeli ve İlkin, 1997: 46

²² Akyıldız, 1996: 87

²³ “... bazı odalarda **kalpazan** güruhu beşlik kat’ ve darb ile memalik-i mahrusa ahalisine bilmezlikle sürmekte idüğüne mebni hem bu fesatların önü kestirilmek ve hem de bunun zararı bütün bütün hazineye çektirilmemek üzere...” ifadesi fermanında bulunmaktadır. Bkz. Hasan Ferid, s. 218.

²⁴ Prof. Dr. Ekrem Erdem, *Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz*

²⁵ Pamuk, Paranın Tarihi, s. 225.

Ancak sabit kuru hedefleyen bu çift metal sistemi de bir istikrar sağlayamadı. Devletin sınırları dâhilinde yabancı devlet paralarının da sıklıkla tedavül edilmesi ve tercih edilmesi ülkede para birliğinin sağlanması konusunda engel oluşturmaktaydı.

Kırım Savaşı Döneminde Kalpazanlık

Osmanlı Devleti, 1844 Tashih-i Sikke Fermanı sonrasında da alım ve ödemelerde devletin resmi metal parasından başka para kullanılmamasını sağlamaya çalıştı. 17 Kasım 1852 tarihli elçiliklere verilen resmi taktirde, alım ve ödemede yüksek fiyat ile alınıp verilen metal paraya, itina ve dikkat etmeleri istendi. Yabancı metal paraların imparatorlukta kullanılmayacağı kararı alındı. Bazı tüccar, satın aldıkları ürünün bedelini, gerçek değerinden fazla baha ile ayarı bozuk birtakım yabancı metal para ile ödeyerek hile yapmaktadır. Ticareti zedeleyen bu durumun, devam etmemesi için devlet, metal para ayarlamasında dünyada geçerli olan altın ve gümüş fiyatını temel alan gerçek usulü, uygulamaya soktu.²⁶

1852 yılında kabul edilen usul çerçevesinde padişahın ismi ile basılan metal para, İstanbul'da tedavülde olan kaime, Hüdavendigâr hazretleri zamanında basılan metal paradan yalnız beşlik, yüzlük, altılık, üçlük, altmışlık ile altın yirmilik, onluk ve beşlik gibi Osmanlı metal parası, alım ve ödemelerde kullanılacaktır. Bu paralardan tağşiş edilenlerin tedavülü yasaklandı. Yasaklanan eski Osmanlı parası ile bütün yabancı metal paralara sahip olanlar, 10 gün içinde İstanbul'da Darbhane-i Âmire'ye ve taşrada ise Mal Sandıklarına götürmeye zorunlu tutuldu. Burada ellerindeki parayı gerçek değeri üzerinden yeni para ile değiştirmeleri kabul edildi.²⁷

Kullanılması yasak olan madeni paralar ile ticaret yapmaya kalkışanlar cezalandırılırdı. Çarşıda dükkânı bulunan tüccarlar, esnafın sattığı mala karşılık verdiği tahvile süre yazarak poliçe haline sokmak zorundadır. Ticaret Kanunnamesinin usul ve kuralları gereğince poliçeleri elinde bulunduranlar, alacağını tahsil edebilirdi. Yasak madeni para ile alım- satımda bulunan Osmanlı tabiiyetinden ya da yabancı tebaadan kişiler, isim ve namlarıyla hükümete haber verilirdi. Kabahatleri olanların bu antlaşmaları, geçersiz kılınırdı.²⁸

²⁶ Ceride-i Havadis, no. 602, 28 Kasım 1852.

²⁷ a.g.e.

²⁸ a.g.e.

İki tertip çıkarılan kaimelerin taklidi -elle yazıldıkları için- çok kolaydı. Taklit edilmesinin önüne geçmek için kaimenin matbu olması, kaimenin üst tarafındaki tuğranın kabartma yapılması, Maliye Nazırının mührünün biraz daha kalabalık yazı ile yazılması, kaimenin ortasına verildiği günün tarihinin yazılması ve makbuz şeklinde düzenlenmesi gibi çeşitli usuller denendi. Ayrıca 1842 yılında el yazısı ile çıkarılan kaimelerin taklidinin önüne geçilemediği için kaldırılmasına karar verildi. Ama devletin her türlü çabasına rağmen matbu kaimelerle birlikte tedavülde kaldı.²⁹

Eski kaimelerin kaldırılmadan yenileriyle tedavülde kalması, piyasada para miktarını olağanüstü artırdı. Bu ise 1843 yılında piyasada yüzde yüzlere varan bir enflasyonun doğmasına ve paranın değer kaybetmesine neden olmuştur.³⁰ Faizsiz kaimeleri ellerinde bulunduranlar, kaimeleri altı ayda bir kere Darphane-i Âmire'de kontrol ettirip darp mührü vurulmasını sağlamak ve yılda bir kere değiştirmek zorundadır. 1853 yılına gelindiğinde kaimeyi ellerinde bulunduranların kaimelerini kontrol ettirmediği gibi yılda bir kere bile yenilemediği görülmektedir. Şubat 1853 tarihinde eski kaimelerin geçerliliği bitmesine rağmen bunları hazineye getiren azdır. Çoğu tedavülde bulunmaktadır. Haziran 1853 tarihinde yeni kaimeler basılırken eski kaimenin çoğunun tedavülde olmasının hazineye zararı vardır. Bundan sonra kontrol zamanı geçen kaimelerin itibardan düşeceği ve tedavül edilmeyeceği kararı alındı ve bu karar, gerekli yerlere bildirildi.³¹ 1853 yılının Aralık ayına gelindiğinde bu kaimeleri ellerinde bulunduranların çoğunun, devletin öngördüğü bu kurala uymadığı gibi bu kaimeleri, İstanbul ve taşrada kullanmaktadır.³²

Osmanlı İmparatorluğu'nun kaimeyi kaldırmak için girişimleri de oldu. 1852 yılında halktan topladığı nakdi yardım ile piyasadaki kaimelerinin bir kısmını topladı.³³ İstanbul ile Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerden 350.000 kişelik (35.000.000.000 kuruş) iane-i umumiyenin toplanmasına karar verildi. Bunun 50.000 kisesinin muvazzafa takımının maaşları ile İstanbul halkının tahammülleri ve taşra halkının vergilerine kıyasla birlikte halkın adedi ölçüsünde bir birim vergi belirlendi. Kişi başına düşen 20 kuruştur. 350.000 kişelik ianenin 8.700.050 hisseye ayrılıp toplanmasına karar verildi. İaneyi verecekler, aldıkları maaş ve kazançları çerçevesinde 10 sınıfa ayrıldı.

²⁹ a.g.e, s. 34.

³⁰ a.g.e., s. 35.

³¹ Ceride-i Havadis, no.626, 6 Haziran 1853.

³² Takvim-i Vekayi, no. 497, 27 Aralık 1853.

³³ BOA, MAD_d 12364, s. 51-53.

Birinci sınıfa girenlerin on hisse karşılığında 200 kuruş; onuncu sınıftakilerin bir hisse karşılığında 20 kuruş vermesi kabul edildi.³⁴

Kırım Savaşı'nın çıkışı, Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden kaime basmak zorunda bıraktı. Faiz geliri sağlamayacak ve ordu kaimesi olarak adlandırılan kaimeler, sadece Silistre, Vidin, Erzurum, Van ve Trabzon eyaletlerinde yani savaşın geçtiği alanlar ile mücavir eyalet ve sancaklarda geçerli olmak üzere hazırlandı.³⁵ Bir süre sonra kullanım alanı, bu yerlere komşu olan sancaklar olmak üzere genişletildi.

Ordu kaimesi diye adlandırılan bu kaimeler, "2 Nisan 1854 ile 29 Haziran 1855 arasında dört parti halinde toplam olarak 171.250 kese tutarındaydı"³⁶ Ancak bu miktar, kaimenin altın lira cinsinden piyasa değerinin itibari değerinin yarısına inmesi sonucunu doğurdu. "200- 220 kuruşluk kaime bir altın liraya eşit kabul edilmeye başladı."³⁷

Eylül 1853 tarihinde İstanbul'da faizsiz tedavülde olmak üzere pembe renkli yirmilik kâğıt basıldı.³⁸ Yine İstanbul'da tedavülde olan faizsiz onluk ve yirmilik kaimenin değiştirilmesi mevsimi geldiğinden pembe renkli yirmilik kâğıttan başka onluk kâğıt da basıldı. Halkta bulunan eski kâğıtların, hazinede kontrolü ve yeni ile değiştirilmesi beyan edildi.³⁹

Savaş sırasında halk, elindeki kaimeyi fahiş iskonto ile bozdurmayı göze almaktadır. Bu durum, halkın kaimesinden kaçtığını göstermektedir. Halkın kaimesinden kaçtığını fırsat bilen vurguncular, İstanbul ve çevresinde %30 iskonto ile kaime bozmaktadır.⁴⁰

Vurguncuların kaimeyi yüksek bir iskonto ile bozduğunu öğrenen devlet, harekete geçti. Kaimenin itibarını korumak ve kaimeyi elinde bulunduran halkın zarara girmesini önlemek için kaimenin bozdurulmasına bir düzen getirdi. Devlet, İstanbul ve çevresinde bulunan köşe sarraflarının içinden yirmi sarrafi görevlendirdi. Sarrafların buldukları bölgeler, Fatih civarında Karaman, Kapan-ı dakik, Fener, Balıkpazarı, Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Aksaray, Hasan Paşa Hanı, Şehzadebaşı, Kuyumcular içi, Mercan, Kocamustafapaşa, Eyüp, Kasım Paşa, Beşiktaş, Arnavud Karyesi, Üsküdar ve Tophane'dedir.

³⁴ a.g.e, s. 53.

³⁵ a.g.e s. 36.

³⁶ a.g.e.

³⁷ Pamuk, Paranın Tarihi, s. 228.

³⁸ Ceride-i Havadis, no. 646, 28 Eylül 1853.

³⁹ Ceride-i Havadis, no. 648, 9 Ekim 1853.

⁴⁰ Takvim-i Vekayi, no. 499, 2 Şubat 1854; Ceride-i Havadis, no. 671, 7 Şubat 1854.

Belirli yerlerde halkın elindeki kaimeyi bozmakla görevlendirilen sarraflara, Maliye Hazine-i Celile ile Hazine-i Hassa-i Şahane tarafından her hafta sermaye namıyla ve ellerinden senet alınarak gerektiği kadar para verilmesi karara bağlandı.⁴¹ Sarrafların, kaimeyi ne kadara bozacağı da belirlendi. Buna göre “*İşbu sarraflar, yüz guruşluk bir kağıd bozmaya götüren kimseye on guruşunu nakd akçe ve doksan guruşunu onluk ve yirmilik kaime ve yirmi guruşluğa yine on guruş nakd ve on guruşluk kaime ve onluk kağıda kamile nakd vererek bu mukabelede fakat vereceği on guruş nakd için otuz pare alacaktır.*”⁴² Sarraflar, bozdukları kaime ile hafta içinde kendilerine verilen parayı, hazineye teslim etmek zorundadır. Bu usul çerçevesinde kağıt bozmayı talep edip kuvvetli kefalet gösterene ruhsat verilmesi öngörüldü. Ama “...ayakta gezerek kağıd bozmağı itibar edenler bundan böyle canib-i zabtiyeden ve İhtisab Nezaret-i Behiyesi tarafından men’ ...”⁴³ olunacağı belirlenmiştir.

İstanbul ile üç beldede yirmi sarraf dükkânı açıldıktan sonra köşe başı sarrafları, 17 Şubat 1854 tarihinden itibaren kapatılmağa başlandı.⁴⁴ Yirmi adet sarraf dükkânının yetmemesi üzerine altmış adet dükkân daha açılmasına karar verildi. Bu dükkânlar, birbirlerine kefalet içinde bulunmaktadır. Bu karar, halka duyurulurken fahiş iskonto ile kaime bozmaya kalkan kişinin esnafıktan çıkarılacağı da özellikle belirtildi.⁴⁵

Nisan 1853 tarihinde Osmanlı idaresi, önceden kesilen geçici olarak dolaşımda olması gereken mağşuş (bozulmuş) metal parayı piyasadan çekmek istedi. Mağşuş paranın, ne halka ne de devlete faydası bulunmamaktadır. Halk, kaimenin, metal paraya çevrilmesinde epey zarar görmektedir. Devlet, mağşuş paranın ortadan kaldırılması ve kâğıt paranın noksansız tedavül ettirilmesi için banka kurulmasını 8 Nisan 1853 tarihli irade ile kabul etti.⁴⁶ Bazı tüccar ve sarraf, banka kurarak bunun halledilmesini taahhüt etti.⁴⁷ 10, 20 parelik ve 5’lik 6’lık gibi mağşuş akçenin ortadan kaldırılıp yerine gerçek altın ve gümüş mecdiyelerin tedavül edilmesi sağlanmaya çalışıldı. Banka kurucuları, faizli kaime getirildiğinde derhal halis madeni para ile tamamen karşılığı miktarında değiştirmek ve 15 yıllık imtiyaz süresince alım ve ödeme ile mal ve eşya fiyatı için

⁴¹ Bkz. a.g.e.

⁴² a.g.e.

⁴³ a.g.e.

⁴⁴ Ceride-i Havadis, no. 674, 24 Şubat 1854.

⁴⁵ Ceride-i Havadis, no. 706, 15 Eylül 1854.

⁴⁶ Ceride-i Havadis, no. 619, 14 Nisan 1853.

⁴⁷ Bkz. Murat Hulkiender, Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi 1806-1884, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2003, s. 11.

konu olan kambiyouyu, masrafsız yapma yükümlülüğünü kabul etti. Bankanın imtiyaz süresi sonunda, kâğıt paranın tamamen kaldırılması hedeflendi. Eski madeni paraların ortadan kaldırılması için çalışma sürdürecektir bankanın, Mayıs 1853 tarihine kadar oluşturulması için gereğinin yapılması hakkında irade verildi.⁴⁸ Bankanın kurulabilmesi için gereken her türlü kontrat ve nizamname çerçevesinde ruhsat verildi. Osmaniye Bankası adı verilen bu banka, eski madeni paraların kaldırılması yanı sıra kâğıt paraların da değerlerinden kaybetmeksizin tedavül ettirilmesi görevi ile yükümlüydü.⁴⁹

Ağustos 1854 tarihinde devlet, dolaşımda olan eski faizli ve faizsiz kaimeleri fesat karışmaması için eczalı yeni kaimelerle değiştirmek istedi.⁵⁰ Halkın elindeki bu kaimeleri getirmesi için çağrı yaptı. Gelen faizli ve faizsiz bütün kaimelerin karşılığında sahiplerine sadece yeni kaimelerin verilmesi öngörüldü. Bununla birlikte faizli kaimeleri getirenlere faizleri ödenmeyecekti.⁵¹ Kaimelerinin teslimi Ağustos ayından başlayıp 31 Aralık 1854 tarihine kadar bitecekti.⁵² Bu tarihe kadar kaimelerini zamanında getirmeyenler için süre uzatıldı. İstanbul'da olan kaime sahiplerine, kaimeleri teslim etme tarihi olarak 1855 yılının Şubat ayı sonu; taşrada olan kaime sahiplerine ise Mart ayının sonu verildi. Kaimeleri, zamanında teslim edip değiştirmeyenlerin hiçbir hakkı kalmayacaktı.⁵³ Eski kaimenin yeni kaimelerle değiştirilmesi için sürenin uzatıldığı haberi, vatandaşlarını haberdar etmeleri için dost devletlerin elçiliklerine de bildirildi.⁵⁴

Kaimenin kopyasının çıkarılması oldukça kolay olduğu için buna kalkışanlar vardı. Kalpazanlar arasında yabancılar oluyordu. Mayıs 1853 tarihinde Fransız ve Sardinyalı kalpazanlar, 100'lük ve 250'lik epey sahte kaime ile yakalandı.⁵⁵ Savaş döneminde de sahte kaime piyasaya sürmek isteyenler oldu. Şubat 1855 tarihinde İstanbul, Taksim civarında Parma'lı iki kişi, 1.000 kiselik sahte kaime, alet ve edevat ile yakalandı. Daha sonra bunların birkaç arkadaşının olduğu ortaya çıkarılarak tutuklandı.⁵⁶

⁴⁸ Ceride-i Havadis, no. 622, 8 Mayıs 1853.

⁴⁹ a.g.e.

⁵⁰ a.g.e., no. 703, 23 Ağustos 1854.

⁵¹ a.g.e.

⁵² a.g.e., no.716, 23 Kasım 1854.

⁵³ Ceride-i Havadis, no. 729, 25 Şubat 1855.

⁵⁴ Ceride-i Havadis, no. 735, 6 Nisan 1855.

⁵⁵ Ceride-i Havadis, no. 624, 23 Mayıs 1853.

⁵⁶ Ceride-i Havadis, no. 727, 11 Şubat 1855

Savaş döneminde İstanbul'a birtakım kullanılmayan yabancı paralar ile hiçbir ülkede kullanılmayan sahte paralar, getirildi. Halk, bunların ne olduğunu bilmeden para yerine kullandı. Genel işlemleri aksatabilecek bu paraların hiçbir yerde kabul olunmaması ve halk arasında değişime sokulmaması yolunda memurlara belirtildi. Bu durum halka da ilan edildi. Dost ülkelerin sefirlerine de bu durum beyan edildi.⁵⁷

İmparator Napolyon'un resmi olan 10 franklık Fransa altını, küçük olduğundan bunların yerine yenisi basılmıştı. Fransa da bu eski paraları toplamıştı. İstanbul'a da eski ayarı bozuk paralar geldi. Mayıs 1855 de bu paraları ellerinde bulunduranların, paralarını Galata'da Fransa askeri idaresine vererek paranın karşılığını alabileceği ilan edildi. Toplanma süresini geçirenler dahi paralarını, karşılığı olan miktardan düşük bir bedel alarak verebileceği bildirildi.⁵⁸

Savaş sırasında kullanılmak üzere çıkarılan bu kaimelerin, savaşın bitmesiyle piyasadan toplanması gerekmektedir. 2 Nisan 1857 tarihinde ordu kaimelerinin, emrin varış tarihinden itibaren 31 gün içinde mal sandıklarından kabul edilmesi ve bu müddetin sonunda tamamen kaldırılması yönünde ilgili yerlere emirler gönderildi.⁵⁹

Kırım Savaşı'ndan sonra ihtiyaç duyulması nedeniyle kaime çıkarılmasına devam edildi. Kaimenin kolay taklit edilmesi nedeniyle halkın ve devletin zarara uğramasına rağmen "1861 yılında ... 1.250 milyon kuruşluk rekor miktarda kaime piyasaları bastı."⁶⁰ Halbuki devlet, 1860 yılında kaimeyi tamamıyla tedavülden kaldırmak için girişimde bulunmuştu.⁶¹ Kaimenin bütün olumsuz etkileri, 1861 Kasımında kendini gösterdi. Esnaf ve tüccar, kaime almamaya başladı ve halk alışveriş yapamaz oldu. Halk, birkaç gün günlük ekmeğin alımı yüzünden kavga etmişti.

Nazırlar, kaimenin değeriyle uğraşanların cezalandırılacağını ilan etti.⁶² Osmanlı Devleti'nde kalpazanlık suçunun cezai karşılığı her zaman olmuştur. Tanzimat Döneminden önce kalpazanlara sürgün veya kalebentlik cezası verilmekteydi.⁶³ Ceza Kanununda kalpazanlığın ele alındığı 143 ila 147 inci maddelere bakıldığında kalp parayı yapan, tedavüle sokanlar kalpazan olarak nitelendirilip kürek cezası almaktadır.

⁵⁷ Ceride-i Havadis, no. 750, 30 Temmuz 1855.

⁵⁸ Ceride-i Havadis, no. 742, 28 Mayıs 1855.

⁵⁹ Akyıldız, a.g.e., s. 37.

⁶⁰ Pamuk, Paranın Tarihi, s. 228.

⁶¹ Bkz. Erol, a.g.e., s. 6-8.

⁶² Bkz. Coşkun Çakır, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s. 154.

⁶³ Bkz. Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, vol. 1/5, Fall 2008, s. 16).

Kalp ve zayıf parayı “... sahih zannıyla alub veren kimseler hakkında kalb sürücülüğü...” suçu yüklenmeye yeterli olmamasına rağmen ellerine geçen parayı anlayıp sürerlerse paranın en az üç katı, azami altı katı kadar nakit cezası alır; bu nakit cezası hiçbir halde bir mecdi altınından aşağı olmayacaktır.⁶⁴

Tablo 1: İstanbul Tüketici fiyatları endeksi

Yıl	Tüketici fiyatları endeksi (1469=1,0)	Akçenin gümüş içeriği, gram	Tüketici fiyatları endeksi, gram gümüş
1828	92,59	0,0123	1,31
1829	85,67	0,0060	0,59
1830	85,39	0,0060	0,59
1831	110,42	0,0044	0,56
1832	114,96	0,0078	1,04
1833	115,25	0,0078	1,04
1834	122,58	0,0078	1,11
1835	135,22	0,0078	1,23
1836	112,71	0,0078	1,02
1837	193,28	0,0078	1,75
1838	161,11	0,0078	1,46
1839	150,02	0,0078	1,36
1840	158,58	0,0078	1,44
1841	177,71	0,0078	1,61
1842	189,33	0,0078	1,72
1843	193,12	0,0078	1,75
1844	169,24	0,00833	1,63
1845	172,46	0,00833	1,66
1846	182,39	0,00833	1,76
1847	162,65	0,00833	1,57
1848	220,16	0,00833	2,12
1849	184,51	0,00833	1,78
1850	162,84	0,00833	1,57
1851	174,59	0,00833	1,68
1852	173,17	0,00833	1,67
1853	186,85	0,00833	1,80
1855	242,06	0,00833	2,33

⁶⁴ Hasan Ferid, s. 364.

1856	309,68	0,00833	2,99
1857	307,24	0,00833	2,96
1858	324,39	0,00833	3,13
1859	283,97	0,00833	2,74
1860	282,38	0,00833	2,72
1861	335,54	0,00833	3,24

Kaynak: Şevket Pamuk, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469- 1998, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Ankara, 2000.

Sonuç

Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunan topraklarda para basma hakkı ve yetkisini kendisi dışında kurumlara uzun zaman vermemiştir. Bu dönemde de kendi iradesi dışında veya onun olurlarını almadan para basan kurum veya kişiler veya başka deyişle kalpazanlar, devletin para basma hak ve yetkisini çiğnemiş kabul edildi.

Osmanlı Devleti'nin olurlarını almadan para basan veya paranın değeriyle oynayan kişiler veya başka deyişle kalpazanlar paranın güvenilirliğini bozdu. Halkın paraya karşı güvenini zedelendiğinde devletin kabul ettiği parası dışındaki paralara yönelmesini bile sağladı.

Osmanlı Devleti 1585 yılından sonra, Avrupalı devletlerin Yeni Dünya veyahut Amerika kıtasından aldıkları değerli madenlerin yarattığı bolluğun yani Fiyat Devriminin etkisinde kaldı. Bu tarihten sonra mali sıkıntıyı tağşiş ile çözmeye çalıştı. Tağşiş ise kalpazanlığın ortaya çıkmasını ve rahatça çalışmasını sağlayan bir etkidir. Tağşişlerin en çok olduğu III. Ahmet döneminde yabancı ülkelerden dahi gelen ve kalp paralara itibar edildi. Osmanlı Devleti'nin mali ve ekonomik sıkıntılarının çoğaldığı dönemlerde tağşişlere fazlasıyla başvurulmuş; bu da kalpazanlığı artırmıştır. Kalpazanlık devletin emisyonundan sağlayacağı senyoraj gelirinin faydalanamaması sonucunu doğurmuştur.

Devletin gelirini artıramaması, harcamalarına para bulamaması sonucunda tağşişe yönelmesi ve arkasından kalp paraların piyasayı doldurması kısır döngüsü, devletin 1840 yılında kağıt para basımına başvurusunu sağladı. Kaimenin kolay taklit edilmesi kalpazanların işine yaradı.

Osmanlı Devleti, 1838 Balta Limanı Ticaret anlaşması ve bunu izleyen diğer ticaret anlaşmaları sonucu uluslararası piyasaya girdi. Bu piyasada kendi parasının sağlam ve güvenilir olması Batılı devletlerin isteğiydi. Bu istek doğrultusunda 1844 yılında sikke tashihi yaparak parasına bir düzen getirdi. Bu düzen, en çok Kırım Savaşı'nın 1853 yılında çıkışına kadar sürdü. Bu dönemde devlet ağır mali yük altına girdiği için 1840 yılından beri kaldırmayı başaramadığı kaimeleri yeniden basmak zorunda kaldı. Piyasaya hala güvenilir olmayan ve kolay taklit edilen kaimelerin sürülmesi; piyasaya yabancı değeri düşük yabancı paraların girmesinin önlenememesi kalpazanlığı özendirilen ve artıran hususlardır.

Osmanlı Devleti 1844 Tashih-i Sikke düzenlemesini kabul ederek sürdürmek istedi. Ama Osmanlı Devleti'nin istikrarlı para politikasını, sosyal, mali ve ekonomik yapısı üzerinde yıkıcı etkisi olan ve dış borç alınmaya başlanan Kırım Savaşı döneminde sürdürebilmesinin maddi imkânı yoktu. Gene aynı kısır döngü işledi. Mali zorluklar, devletin para sistemini sürdürebilmesini zorlaştırdı; bu da kalpazanlığı canlandırdı. Bu dönemde de mal fiyatlarının artışını hızlandığı görüldü. Savaş bitmesine rağmen devletin mali sıkıntıları devam ettiği için aynı kısır döngü sürdü.

Özetle Kırım Savaşı döneminde devletin ülke içindeki emisyonu yanlış araçlarla artırmaya çalışması ve ülkeye giren paranın kontrolünü kuramaması kalpazanlığı sürdüren hususlardır. Kalpazanlığın en önemli etkisi piyasadaki emisyonu artırma suretiyle enflasyonu hızlandırmaktır. Kırım Savaşı öncesi İstanbul tüketici fiyatları endeksi %173,17 iken savaşın ilk yılında 1853'de %186,85, 1855 yılında ise % 242,06 ve savaşın son yılına gelindiğinde 1856 yılında %309,68 olduğu görülmektedir.

Kalpazanlığın en önemli etkisinin piyasadaki emisyonu artırma suretiyle enflasyonu hızlandırmaktır. Dolayısıyla halkın satın alma gücünün azalmasına ve devletin mali gücünün yıpranmasına sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

BOA, MAD_d 12364, s. 51-53.

II. Gazeteler

Takvim-i Vekayi

Ceride-i Havadis

III. Araştırma ve İncelemeler

ACEHAN, Abdullah ; “Osmanlı Devleti’nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 1/5, Fall 2008, s. 16.

----- ; *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkiler*, Eren Yayıncılık: İstanbul, 1996; 296 ss.

AKYILDIZ, Ali ; *Para Pul Oldu: Osmanlı’da Kağıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayıncılık: İstanbul, 2003; 496 ss.: 9789750501111.

ATILGAN, Hasan ; *Parasal Anayasa, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, No 1, 2009 ISSN: 2146-0817.

BERKES, Niyazi ; *100 soruda Türkiye İktisat Tarihi*, II. Cilt: Osmanlı Devleti’nin Çöküşü, Gerçek Yayınevi: İstanbul, 1970.

ÇAKIR, Coşkun ; *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, Küre Yayınları: İstanbul, 2001; 365 ss.: 975-6614-03-x.

DAVIDS, James ; *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz: İnsanın Öyküsü*, 6. bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul, 2011, 478 ss., ISBN 978-9944-88-103-6.

EAGLETON Catherine - WILLIAMS ,Jonathan ; *Paranın Tarihi*, çev. Fadime Kahya, İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul, 2011, 394 ss: 978-605-360-076-3.

ERLER, Mehmet Yavuz ; *Osmanlı Devleti’nde Kuraklık ve Kıtık Olayları (1800-1880)*, Libra Kitap, İstanbul 2012, ISSN: 978-605-4326-05-01

----- ; Refugees in the basin of the Canik mines: Greek Orthodox from mining to agriculture, *Black Sea History Volume 5 (2015)*, European Social Fund and Thales Project, 2016, pp.185-221.

FERİD, Hasan; *Nukud-i İtibari Mali*, Birinci Kitap: Meskukat, Hukuk Matbaası: İstanbul, 1330; 366 ss.

HULKİENDER, Murat; *Bir Galata Bankerinin Portresi: George Zarifi 1806-1884*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi: İstanbul, 2003, 148 ss., ISBN: 9759369249.

KAZGAN, Haydar ; *Osmanlıda Avrupa Finans Kapitali*, C. 1, Roma Yayınları, 2005; 211 ss.: 9756349204.

MİNE, Erol ; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kağıt Para (Kaime)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1970, 254 ss.

ÖZTÜRK, Nazım ; *Para, Banka, Kredi*, Güncellenmiş 2. Baskı., Ekin Yayınevi: Bursa, 2014; 477 ss.: 978-605-5048-70-9.

SKENDER, Rizaj ; “Counterfeit of Money on the Balkan Peninsula from the XV to the XVII Century”, Académie Serbe des Sciences et des arts Instut des études Balcaniques, Balcanica I, Beograd, 1970, ss. 71- 79

PAMUK, Şevket ; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul, 1999; 327 ss: 975-333-097-9.

----- ; *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü: Ankara, 2000; 209 ss.: 978-975-192-595-4

WIELANT, Friedrich - RITMANN, Herbert vd. *Badische Münz- und Geldgeschichte/ Deutsche Geldgeschichte seit 1914/ Die Münzprägungen der deutschen Staaten vor Einführung der Reichswährung- Königreich Preußen 1797-1873- 3 Bücher*, Verlag: Verlag G. Braun, Karlsruhe: Köln, 1955.